

**AMIDST GOOD AND EVIL IN THE FIGHT WITH HISTORY AND
IDEOLOGIES. POETRY AS A MEANS OF CHANGING THE WORLD, AS A
WAY OF BEING AND SURVIVING**

**À MI-CHEMIN ENTRE LE BIEN ET LE MAL DANS LA LUTTE CONTRE
L'HISTOIRE ET LES IDÉOLOGIES. LA POÉSIE COMME MOYEN DE
CHANGER LE MONDE, COMME MODE D'EXISTENCE ET DE SURVIE**

**LA MIJLOC DE BINE ȘI DE RĂU ÎN LUPTA CU ISTORIA ȘI
IDEOLOGIILE. POEZIA CA MIJLOC DE A SCHIMBA LUMEA, CA MOD
DE EXISTENȚĂ ȘI DE SUPRAVIEȚUIRE**

Sorin IVAN

Faculty of Social, Political and Humanistic Sciences
Titu Maiorescu University of Bucharest
(Email: sorivan@gmail.com)

Abstract

The reformation of the poetic canon initiated by the fifth decade's generation views both the aesthetic identity of poetry, and its mission in relation to the world. Aesthetically, the renewal movement pleads for the abolition of aestheticism, of isolation in literaturity of poetry and for its return to realism, to the immediate existence, seen in its whole phenomenology and complexity. The act of creation has a moral dimension, through which poetry, by its critical spirit, puts itself in the service of man and truth. Poetry becomes an act of conscience and dignity of the individual, oppressed by history, political regimes and ideologies, a victim of his own delusions, a way of protest, of resistance and survival. These are instances which the leader of the "lost generation", Geo Dumitrescu, vulnerable himself in front of the history's chimeras, reveals in an act of reflection and self-reflection on the role of poetry and generations in history. It is an exemplary act of consciousness, lucidity and dignity of the writer, who wants to remain faithful to his mission in the world.

Résumé

La réforme du canon poétique initiée par la génération de la cinquième décennie vise à la fois l'identité esthétique de la poésie et sa mission en relation avec le monde. Du point esthétique, le mouvement de renouvellement plaide pour l'abolition de l'esthétisme, l'isolement de la poésie dans la littérorité et le retour de celle-ci au réalisme, à l'existence immédiate, vue dans toute sa phénoménologie et complexité. L'acte de la création a une dimension morale, par laquelle la poésie, par son esprit critique, se met au service de l'homme et de la vérité. La poésie devient un acte de conscience et de dignité de l'individu, opprimé par l'histoire, par des régimes et des idéologies politiques, victime de ses propres illusions, une manière de protestation, de résistance et de survie. Il y a des hypostases que le chef de la génération perdue, Geo Dumitrescu, lui-même vulnérable aux chimères de l'histoire, les met en évidence dans un acte de réflexion et d'autoréflexion sur le rôle de la poésie et des générations dans l'histoire. Il y a un acte exemplaire de conscience, lucidité et dignité de l'écrivain, qui veut rester fidèle à sa mission dans le monde.

Rezumat

Reformarea canonului poetic inițiată de generația deceniului al cincilea vizează atât identitatea estetică a poeziei, cât și misiunea ei în raport cu lumea. Estetic, mișcarea de înnoire

pledează pentru abolirea estetismului, a izolării în literaturitate a poeziei și întorcerea acesteia la realism, la existența imediată, privită în întreaga ei fenomenologie și complexitate. Actul creației are o dimensiune morală, prin care poezia, prin spiritul ei critic, se pune în slujba omului și a adevărului. Poezia devine un act de conștiință și de demnitate a individului, opresat de istorie, de regimuri și ideologii politice, victimă a propriilor iluzii, un mod de protest, de rezistență și de supraviețuire. Sunt ipostaze pe care liderul generației pierdute, Geo Dumitrescu, el însuși vulnerabil în fața himerelor istoriei, le reliefează într-un act de reflecție și de autorefecție asupra rolului poeziei și al generațiilor în istorie. Este un act exemplar de conștiință, luciditate și demnitate al scriitorului, care vrea să rămână fidel misiunii sale în lume.

Key words: *poetry, canon, aestheticism, realism, critical spirit*

Mots-clés: *poésie, canon, esthétisme, réalisme, esprit critique*

Cuvinte-cheie: *poezie, canon, estetism, realism, spirit critic*

1. Lumea de mâine: de la utopie poetică la distopie

În anul 1945, la Editura Forum, apare volumul de interviuri *Lumea de mâine*, de Ion Biberi. Între cei 22 de intelectuali chestionați asupra viitorului, se numără și Geo Dumitrescu, poet, fost șef de revistă, mentor al unei grupări de tineri scriitori, lider de opinie, voce activă în presa culturală românească de dinainte și de după război, convocat în ineditul proiect editorial alături de nume mari ale culturii românești (Enescu, Sadoveanu, Arghezi, Gusti, Ralea, Vianu, Rosetti, Călinescu etc.) ca reprezentant al tinerei generații. În preambul, Ion Biberi îi face celui intervievat un portret pe care-l trasează din câteva linii exacte și alte câteva tușe de nuanță psihologică, bine intuite, care completează un chip destul de apropiat de originalul de 25 de ani. Elementele definitorii ale acestuia sunt: adolescența conservată, refuzul maturității, sfiala și bravada, nesiguranța și îndrăzneala într-o formulă a ambivalenței, fronda, dezinvoltura, violența juvenilă, ironia și umorul, teribilismul. Portretul făcut de Biberi îl fixează pe Geo Dumitrescu într-o vârstă și într-un timp definitorii pentru rolul jucat de poet în afirmarea unei generații și în declanșarea unui proces important la nivelul literaturii române. Merită, cu prisosință, citat pentru acuratețea și plasticitatea lui: „Anii lui Geo Dumitrescu sânt lirici, spumoși și grațioși. Poetul închide în el sfieli paralizante, rușinări ferite, dar și bravări violente, care-și depășesc adesea ținta; e ambivalent, nesigur pe sine, dar caută compensări energice. Amintește pe timidul îndrăgostit nedestoinic de a-și face declarația, dar sărutându-și femeia pe care o adoră în tăcere în mijlocul balului sau al grădinii publice. Echilibrându-și compensațiile, poetul va cultiva alternativ izolarea și fronda, înclinarea ipocrit respectuoasă și pirueta dezinvoltă, apărându-ne rând pe rând stingherit și teribil, cu inocență. Are, desigur, în mare stimă umorul american, practicat la rece și fără surâs, și-l suspectez de mare admirație pentru gestul scriitorului suprarealist francez, care a oprit un popă pe stradă, pentru a-i adresa cuvinte injurioase, având în același timp grija de a fotografia scena, pentru a o reproduce la gazetă.

E aici un amestec de elan și zvăpăială, de îndrăzneli gratuite și de spaimă de a nu deveni, până la urmă, serios; e o formulă a vârstei și a boemei, repetată, lucru ciudat!, în fiecare generație și în fiecare veac, dar care pare totuși, așa cum e firesc, nouă și epocală, celor ce o practică, sau spectatorilor cu stomac debil.

Di Geo Dumitrescu, poet de mari suavități și tinerească violență, a înțeles să răspundă apelului nostru, înarmat cu note și argumente; răspunsul său nu e spontan, ci elaborat îndelung.” (BIBERI, 2001, 255-256)

În schimb, portretul pe care și-l face poetul însuși, în prima secțiune a interviului, intitulată „Cu praștia”, este unul teribilist și sfidător, compus din „referințe” cu totul atipice, șocante, despre propria persoană, deitate într-un mod provocator, care face notă discordantă cu seriozitatea

volumului, dar, tocmai prin aceasta, confirmă așteptările. Poetul reprezintă generația tânără, insolentă și insurgentă, astfel că purtătorul ei de cuvânt nu poate fi altfel. În schițarea autoportretului, optsprezece „amănunte psihologice”, exprimate toate prin „nu” – în spiritul negativismului de care a fost acuzat de către adversarii literari –, i se par, pentru început, esențiale: „1. Nu sânt tuberkulos. (Din motive de nostalgie, propun ca acest cuvânt să se scrie de azi înainte cu K nemțesc). 2. Nu sânt inteligent. 3. Nu sânt frumos. 4. Nu sânt abstinent. 5. Nu sânt disponibil. 6. Nu sânt disparat. 7. Nu sânt distinct. (...) 8. Nu sânt încăpățânat. 9. Nu sânt curat. 10. Nu sânt prost. 11. Nu sânt serios. 12. Nu sânt înalt. 13. Nu sânt poet. 14. Nu sânt mediocru. (Cu aplicație specială la inteligență și talent.). 15. Nu sânt urât. 16. Nu sânt membru al partidelor istorice. 17. Nu sânt consecvent. 18. Nu sânt grozav. (Pentru necesități de aparat critic, vezi cântecul popular *Trei în lume nu se poate* și capitolul din orice manual universitar despre identitatea contrariilor.)” (BIBERI, 2001, 257-258). E un joc ostentiv al negației și al contradicției, în care unele teze sunt răsturnate de altele, un exercițiu ludic gândit să intrige și să provoace în binecunoscutul stil geodumitrescian. Primelor optsprezece elemente li se adaugă „un șir de preferințe”, tot atâtea la număr, care dezvoltă cu noi tușe portretul psihologic, moral și cultural al poetului în viziune și interpretare proprii. În același stil, combină detaliul derizoriu, sau aparent derizoriu, livrat într-un ton de parodie, special cultivat pentru a genera reacții adverse, cu elemente cu potențial de seriozitate, de la care pot fi dezvoltate observații caracterologice mai consistente. A doua secvență de considerații vine cu amănunte noi, exprimate, de data aceasta, cu excepția primelor două puncte, afirmativ: „1. Nu-mi place să privesc pe fereastră. Numai proștii au ticul de a privi pe fereastră fără rost, dintr-o plăcere puerilă de a vedea prin zid. În general, sânt împotriva ferestrelor, care strică imaginea de compact. 2. Nu-mi place whisky pentru că are un miros de păduchi de lemn. (Punctul 3 lipsește în ediția originală. N. ed.). 4. Îmi plac versurile traduse, pentru farmecul lor liber, paradoxal. 5. Îmi place metafora brutală, vegetală și banală: «sânt săracă ca arborele în pădure», pe care mi-a comunicat-o textual dra Jeni, de meserie prostituată, în seara zilei de 29 martie 1945. 6. Îmi place fata băcanului din colț. Îmi place Mozart, și melodia *Beguin the beguin*¹. 8. Îmi place să vorbesc. 9. Îmi place senzația nouă a corpului spălat și primenit. 10. Îmi place «Vals trist» de Sibelius, piesa «Mioara» de Camil Petrescu, înțelepciunea estetică a dlui Tudor Vianu zis și Tudor Mușatescu, simfonia a II-a a lui Beethoven, anchetele dlui Biberi, politica generalului de Gaulle și boabele de cafea crudă. 11. «Îmi plac serile calme de toamnă când focul arde în sobă și toate lucrurile din cameră sânt de față liniștite» (citat dintr-o operă în manuscris). 12. Îmi place să sfidez. (...). 13. Îmi plac albumele cu fotografii din provincie, cu poziții mitocănești tipice: pe bicicletă, cu sticla la gură, cu mâna în șold, femeile cu șapca sau pălăria bărbatului, în uniformă militară etc. 14. Îmi plac oamenii rotunzi, categorici și zgomotoși. 15. Îmi place mahalaua mea. 16. Îmi plac sâni alungiți, plastici, ca un vârf de papuc oriental, sâni rotunzi, ca o floarea soarelui și sâni în formă de pară. 17. Îmi place dl Lucian Blaga, ca bărbat, și dna Lucia Sturzda Bulandra, ca femeie. 18. Îmi place America, fiindcă e foarte mare și are zgârâie-nori.” (BIBERI, 2001, 258-260). Din toate aceste detalii psihologice și preferințe – elemente disparate, extrase din ariile banalului și ale derizoriului, unele naive, altele voit puerile, intenționat provocatoare, ori din zone mai „serioase” de referință, dar debitate tot parodic –, rezultă un portret avangardist, de speță urmuziană, ca mod de realizare, dar banal în esența lui, din sfera existenței comune, care nu frizează excepționalul în niciun fel. Sensul unei asemenea maniere de auto-portretizare se înscrie în procesul de contestare critică, prin instrumentele ironiei și ale sarcasmului, a abordării estetice, grave, care privilegiază forma, perfecțiunea și solemnitatea, în fața conținutului. Autoportretul lui Geo Dumitrescu, subliniat parodic și ostentativ, iritant în fața gravității academice, intră în demersul lui literar anti-estetizant, deconstructiv, de normalizare și umanizare a literaturii, prin renunțarea la constrângerile de formă și de fond, prin eliberarea ei de servituțile estetice, stilistice și retorice tradiționale și afirmarea liberă, atipică, anti-estetică și creativă a ideilor literare.

¹ Titlul corect al piesei, aparținând muzicii de big-band american din anii '40, este: *Begin the beguin*.

Cea de-a doua secțiune, care investighează experiența *Albatros* (sub genericul *Albatrosul*), oferă celui chestionat ocazia să facă mărturisiri importante în înțelegerea mișcării inițiate de noul val albatrosist, în urmă cu doar câțiva ani. Ceea ce-i definește pe tinerii reuniți în gruparea revistei cu nume baudelairian sunt refuzul de a se lăsa asimilați la nivel social și cultural, rezistența întru afirmarea identității proprii. „Despre mine”, spune poetul, „și despre camarazii mei de vârstă și de poezie, împreună cu care am început această scandaloasă și, cred, scurtă epocă literară (vezi *Albatros* 1941), am impresia că s-ar putea vorbi ca despre prima generație de la mahala și de la țară, care refuză să se absoarbă în burghezie și care, devenită obiect de calificări «intelectuale», rămâne cu cinism la condiția clasei originare.” (BIBERI, 2001, 261). În ceea ce privește posibilele filiații literare, poetul neagă existența oricăror modele sau autorități în opera tinerilor scriitori. În ciuda diversității lor, firești, ei au în comun atitudinea de respingere a tradiției și a mentalității literare, a formelor estetice și a estetismului în poezie, a literaturizării și a falsificării literaturii, într-un cuvânt „negativismul” estetic (de care au fost învinuiți), pe un fond de revoltă și de ură împotriva a ceea ce este prestabilit, consacrat, definitiv, înțepenit în dogme, prejudecăți și ipocrizii. Iată o definiție care completează, de data aceasta, portretul unei generații: „Sântem o generație fără dascăli și fără părinți spirituali. Ne caracterizează revolta, ura împotriva formelor, negativismul. Detestăm, umăr la umăr, literatura și manualele de istorie națională.” (BIBERI, 2001, 261). Afirmările de acum recheamă pe cele din trecut, când, în *Protestul* publicat în *Gândul nostru*, același Geo Dumitrescu declara tranșant, în binecunoscutul spirit iconoclast: „Nu jurăm în cuvintele nici unui dascăl, temem și disprețuim oamenii cu certitudini și bețe.”, „Nu invocăm formule consacrate și autoritare, oricât de inactuale și prestigioase ar fi.” (FILEROT, 1985, 185). Ne amintim, de asemenea, că, pe fondul refuzului modelelor literare, cronicarul de la *Relief* (în cazul de față, tot Geo Dumitrescu) reproșa, în ultimul număr al revistei *Albatros*, lui Alexandru Lungu, în recenzia poemului *Fata din brazi*, că este „prea emoționat în fața unor prestigii poetice care nu-s”.

În același ton teribilist și provocator, poetul nu se consideră „poet”. Nu e nici modestie, nici ipocrizie, nici ironie gratuită, ci altceva: un mod de a spune, paradoxal și sfidător, că nu e „poet” în accepțiunea tradițională a termenului, iar poezia lui nu e „poezie” în același sens clasic al cuvântului, compromis, golit de conținut, sterilizat liric prin estetism și livresc. Poetul șarjează în dorința de a șoca: „De multe ori sânt luat drept scriitor, drept poet. Nimic mai greșit. Vorba lui Lovinescu, ceea ce scriu eu nu este poezie. E o mare tristețe că *Fundațiile Regale*, altminteri o instituție cu totul respectabilă, n-au găsit să premieze altceva în țara aceasta eminentamente lirică.” (BIBERI, 2001, 261). Spre a-și completa profilul cultural, în cadrul generației, și a-i da un sens către viitor, orientat spre *Lumea de mâine*, poetul își dezvăluie, în aceeași cheie ironică – în antiteză cu tonul și atitudinea tuturor celorlalți intervievați, dar, din nou, în ton cu psihologia și aspirațiile generației pe care o reprezintă –, proiectele. Iată-le, fără alte comentarii: „Am pe masa mea de lucru o mulțime de planuri și de lucrări la care mă gândesc cel puțin un ceas pe zi. Lucrările mele se împart în două categorii: a) Lucrări serioase. b) Lucrări n serioase. Le voi înșira la un loc, lăsându-vă plăcerea de a le identifica. 1. Caragiale. (Monografie critică și pioasă). 2. Cartea nunții (partea a doua la romanul dlui G. Călinescu). 3. Vai, veac verde! (eseu ideologic). 4. Viața lui Geo Dumitrescu, scrisă de el însuși (roman). 5. Mă sinucid de dragul tău (tango). 6. A treia cămașă a numitului Stan Misticu (roman). 7. Este imprudența fatală? (eseu fundamental și interogativ). 8. Te iubesc (roman). 9. Traduceri din Maiakovski (traduceri). 10. Săgeata otrăvită (comedie atroce în trei acte). 11. Deasupra (roman). 12. Dedesubt (roman). 13. Însemnări patetice (critică estetică). 14. Aventurile lui Garabet (roman. Traducere după scriitorul australian W.C. Steeks, însoțită de o prezentare critică și biografică.)” (BIBERI, 2001, 262). Lucrările în cauză, simple exerciții bibliografice fanteziste, ancorate în teritoriul jocului livresc și al gratuității artei, trimit anticipativ la cele ale lui Mircea Horia Simionescu, făcute la peste două decenii și jumătate în *Bibliografie generală*.

Ultima secțiune a interviului, *Anticipări*, vorbește despre viitor. Interesant este că poetul, după cum mărturisește răspicat, visează la o „lume de mâine” comunistă, de dimensiuni planetare. Comunismul la care aspiră poetul și, odată cu el, alți colegi de generație și tineri intelectuali

reprezintă o proiecție utopică într-un orizont umanist care are în centrul său omul. În optica lor, orânduirea comunistă urmează să fie o lume fără granițe, a democrației, drepturilor și a libertăților, a bunăstării indivizilor, în care valorile spirituale au un teren fertil de dezvoltare alături de cele materiale. Este, desigur, o perspectivă naivă pe care istoria o va dezminți în mod tragic. Dar, privită în cadrul istoriei recente, o atare aspirație își are originea în marasmul anilor de război, de sărăcie și foamete, de suferință și moarte. Speranța în comunism este, în esență, speranța într-o lume mai bună, pe care noul sistem o promite la nivel teoretic. Din acest punct de vedere, și Geo Dumitrescu și alți tineri atrași de himera comunismului se încadrează într-o tendință de esență umanistă, care se manifestă și în Occident, în special în Franța, unde mulți intelectuali aderă la ideologia de stânga. Naivitatea autorului și a celorlalți nu se poate justifica însă până la capăt. Comunismul exista și arătase lumii ce înseamnă cu adevărat. Foametea, teroarea, crimele politice, genocidul din țara pe care autorul o dă drept exemplu, ca un „uriaș șantier”, ar fi trebuit să constituie un avertisment pentru partizanii sistemului comunist. Dar, ancorăți într-un fel de autism, de utopism istoric, cei care visează la comunism ignoră semnalele de alarmă. Mai mult, poetul își afirmă disponibilitatea angajării totale în construirea „lumii de mâine”. Ceva totuși îngrijorează în viziunea lui asupra viitorului: acceptarea oricărei metode, chiar dincolo de lege, și a oricărui preț pentru edificarea noului sistem. Iată declarația lui: „Până atunci, condeier anonim, îmi comunic entuziast speranțele, refuz să scriu poezii cu «temă», lupt cetățenește împotriva cărților de istorie și a formalismului burghez și aștept momentul să mă integrez convingător și deplin în frontul lumii de mâine, pentru realizarea căreia admit orice metodă și orice preț și scuz orice fărădelege trecătoare.” (BIBERI, 2001, 264). Demnitatea estetică, prin refuzul subordonării poeziei unor interese ideologice, intră în contradicție, în context, cu inexplicabila toleranță față de instaurarea comunismului. Singura explicație ar putea fi doar entuziasmul unui poet în fața viitorului, care ar trebui citit în cheie metaforică. Altfel, o atare poziție într-o lume (cea imediat postbelică) deja confruntată cu spectrul comunismului de la răsărit, o orânduire care făcuse ravagii într-o țară cât un continent, ar fi de neînțeles și ar rămâne un mare semn de întrebare peste conștiința și existența unui poet dincolo de timpuri. Dar, un lucru este cert. „Lumea de mâine”, în viziunea lui Geo Dumitrescu, este o lume comunistă. Și el, și unii dintre colegii lui de generație, și nenumărați alți intelectuali din Europa și din lume cad victimă unei utopii, de esență umanistă, o seducătoare himeră, proiectată pe ecranul istoriei. Din păcate, în curând, utopia comunismului se va dovedi o tragică distopie.

2. Despre libertatea gândirii și a creației

Sub genericul *Simultan literar cu Geo Dumitrescu*, la o distanță de peste două decenii de *Lumea de mâine*, revista *Amfiteatru* (I, nr. 11, noiembrie 1966) publică un amplu interviu cu fostul lider al mișcării albatrosiste. Suntem la o distanță apreciabilă de confesiunile juvenile, cu substrat ostentativ-provocator, de momentul proiectării așteptărilor și speranțelor în sistemul comunist. Entuziastul profet al comunismului a avut timp să-l trăiască în cea mai neagră perioadă a sa. Așa cum afirmase fără echivoc, se și pusese în slujba noii orânduiri, devenind o voce oficială a regimului în materie de literatură, un îndrumător literar al scriitorilor, cu autoritate ideologică. Acum, poetul trăia *lumea de mâine* pe care o visase, căreia, într-un fel sau altul, i se dedicase. Este un moment al adevărului, al ieșirii din tăcere a unei generații, prin liderul ei, o tăcere istorică de peste două decenii. La exact două decenii de la cel de-al doilea debut al său, cu volumul *Libertatea de trage cu pușca* (1946), premiat de Editura Fundațiilor Regale, în încercarea de a se defini în raport cu trecerea timpului și evoluția literaturii, poetul face referire la „manifestările, creația, tendințele tinerilor confrăți, irezistibilul lor avangardism turbulent, iconoclast, justițiar, dar, prin toate astea, fecund, necesar, pe care organismul sănătos al societății îl produce neîncetat, firesc, pentru a se apăra de mușcăi și scleroză, pentru a-și primeni și înviora celulele, circulația vitală, pentru a înlătura flora parazitară.” Vorbind despre toate acestea, poetul pare că se întoarce în timp, la începutul anilor '40, și se referă la grupul albatrosist și la generația lui de tineri scriitori. „Avangardismul”, spiritul „iconoclast”, „justițiar” și „turbulent” îi definește și pe aceștia, mai mult chiar decât pe viitorii autori ai anilor '60, îi identifică în spațiul culturii ca pe o mișcare literară în

curs de cristalizare. Este spiritul, prin excelență, al celor din redacția revistei *Albatros* și al colegilor lor de generație din prima parte a deceniului cinci. Vorbind despre generația lui, fostul ei mentor acuză un destin tragic sub imperiul istoriei, care a transformat lumea într-un teatru al marilor suferințe. Privind în urmă, la el și la colegii lui, rămași într-o pagină a timpului, Geo Dumitrescu are imaginea unei generații sacrificate, victimă a istoriei. Această contemplare retrospectivă îi creează prilejul de a compune un tablou apocaliptic, al unui timp tragic, al suferinței și al crimei, al alienării și dezumanizării. Augmentată de patos și de o tragică poezie a suferinței, dublată de sentimentul damnării unei întregi generații, evocarea poetului rămâne o pagină memorabilă de literatură (cu o subliniată doză de livresc!) a acestui timp scos din cenușa amintirii: „Noi am văzut, într-adevăr, prea multe cadavre, și nu odată venind la cursuri în aceste amfiteatre, în care astăzi dvs. atât de frumos surâdeți în versuri viitorului, străbăteam bălțile de sânge ale orașului și intram pe porți îndoliate, în săli aproape pustii, în care, în locul profesorului ucis (al cărui trup ciuruit și mutilat – începutul unui lung șir monstruos de asasinate fizice și morale asupra spiritualității românești – îl avem și acum în ochi), ni se ofereau pistoale și banduliere și steaguri străine. Noi am cunoscut prea de aproape monstrul păros al cavernelor, ne-am ciocnit de-atâtea ori de bruta blindată, cu cască, cu pieptul blindat și cu creierul blindat, sanguinară, turbată; noi am priceput adânc teroarea, sub nesfârșitele-i înfățișări, stihia obtuză și bestială a tiraniei, demagogice și patriotarde – și ura și sila noastră au rămas pentru totdeauna ineputabile față de asemenea întruchipări și apariții, și simțurile noastre au rămas, ireversibil, în stare de vibrație, ascuțite, în alarmă, față de semnele și ecourile care ating suprafața imensă și veșnic sângerândă a acestor amintiri. Poate de aceea oamenii acestei generații nu mai au și nu mai pot învăța nimic în această privință și nu prea izbutesc să-și exprime sentimentele pentru țară în strigăte și urale. Noi am văzut masacrele bombardamentelor, convoaiele de schilozi și de sicrie, nesfârșitele convoaie de refugiați, măceluri de stradă și de front; peste trupul și sufletul țării, peste mâinile și creierii noștri, au trecut șiruri enorme de șenile, al căror scrâșnet fioros se mai aude și azi, iar de sub camuflajele oarbe, de hârtie neagră și de vorbe mari, transformați în cârțițe, ne-a fost dat să auzim cu groază, de foarte aproape, pentru totdeauna, geamătul de agonie al țării, al omenirii... Aceste experiențe cumplite, aceste amintiri, această sensibilitate nefiresc ascuțită, ne țin pe veci cu ochii deschiși, prea larg deschiși, asupra stratului viu, imediat, sângerând, al curgerii istorice.”² Trecutul, literaturizat, sub auspiciile unei perspective naturaliste, cu aportul unui retorism al victimizării, se întoarce astfel într-o viziune augmentativă a unei epoci de suferință. Dar, dincolo de această imagine, rămâne ceva nespus. Tragedia istoriei nu se oprește odată cu războiul, ci reîncepe sub altă formă. Poetul nu mai spune nimic de următoarele două decenii, când elitele țării sunt anihilate, când colegii lui de generație sunt aruncați în pușcării – iar, când ies din ele, sunt desfigurați moral și sufletește –, când țara este distrusă de regimul stalinist. Nu face nicio referire la aceste tragedii, recente (dezghețul ideologic începuse abia în 1964), deși, în 1966, într-un timp al detensionării regimului totalitar, unele lucruri pot fi spuse, mai mult sau mai puțin aluziv. Un punct sensibil poetul totuși atinge vorbind de necesitatea tinerilor de a cunoaște trecutul recent, marcat de o nefericită sincopă a istoriei, de a-și cunoaște antecesorii, altfel spus de a-și cunoaște rădăcinile și filiațiile și de a înțelege prezentul, de a se înțelege astfel mai bine pe ei înșiși. Aplicată domeniului literar, discuția devine și mai interesantă pentru că așază pe tinerii scriitori în descendența celor din anii '40, afirmând astfel o genealogie ascunsă, devenită invizibilă, pierdută în prăpastia de două decenii, o continuitate recuperată în ciuda disoluției istorice. Iată cuvintele scriitorului, într-un orizont deschis al referențialității și al interpretării: „N-are rost să mai insist, firește, asupra importanței deosebite a acestei epoci de răscruce în istoria și destinul țării și asupra nevoii imperioase de o cunoaște cât mai amănunțit și mai larg. Dacă nu de alta, măcar pentru a vă înțelege cât mai bine și a vă recupera părinții, mai apropiați, și mai îndepărtați, mai mari sau mai obscuri, pe care unele întreruperi fortuite de calendar vi i-au ascuns și escamotat, fără a reuși însă să-i anihileze. Căci, orice s-ar spune, nu sânteți o generație, sau niște generații spontanee, cum, poate, ați avut impresia, dvs. sau alții. Moșteniți și întruchipați urme mai vechi și mai noi, mai

² *Simultan literar cu Geo Dumitrescu, Amfiteatru*, An I, nr. 11, noiembrie 1966, p. 166

adânci ori mai superficiale; cunoscându-i și înțelegându-i cât mai bine pe cei ce vi le-au transmis, vă veți ști mai bine propria fire și structură, însușirile și stigmatele, puterile și perspectivele (ceea ce, între altele, deși se pare că experiența altora nu e transmisibilă, vă poate scuti într-o măsură de repetarea unor greșeli și poate chiar de «inventarea» unor biciclete de multă vreme existente, dacă nu chiar dezafectate...).”³

Poetul își exprimă speranța în tineri, în generația foarte tânără a poeziei. În mod esențial, revine la tineri, admiră potențialul lor poetic, dar, mai mult, libertatea gândirii lor, dorința de a acoperi totul cu forța de cuprindere a poeziei, în raport cu generațiile anterioare. O atare admirație poate exprima, din nou, regăsirea de sine, regăsirea unei generații prin existența alteia, recunoașterea unor idealuri pierdute în istoria ultimelor decenii de contingentul literar al deceniului cinci, compus atunci tot din tineri și foarte tineri autori. Poate traduce, în același timp, o solidarizare, peste ani, între generații. În acest context, cel intervievat compară noile valuri ale poeziei și, prin analiza făcută cu ochiul critic al fostului lider de mișcare literară, îi favorizează pe cei mai tineri. În acest context, critică „o anumită nonșalanță hedonistă”, „prejudecățile tardiv-puriste”, „oroarea de gândire” ale „unor promoții anterioare”, dar, subliniind astfel de neajunsuri, acuză, de fapt, un regim politic de îndoctrinare ideologică. Pentru că vina acestor generații se identifică în faptul că: „în loc să fie învățate să gândească, la timpul potrivit, au fost îndopate, până la dezgust, și oroare, cu îndobitocitoare truisme pompoase și poncife dogmatice”. Este o denunțare necesară a dogmatismului unei epoci recent încheiate, un act de acuzare și, în același timp, un act de conștiință al unui scriitor complex, cu un rol major în istoria literaturii române.

În același interviu, de referință pentru înțelegerea lui Geo Dumitrescu și a modului său de raportare la literatură și existență, poetul mărturisește un impas al creației, care își găsește rezolvarea în decizia radicală de a renunța la scris. Explicațiile, generale și evazive, acuză ofensiva copleșitoare a realității și șocul evenimentelor zilnice asupra sa, o anumită neputință a poeziei sale de a exprima aceste evoluții, de a ține pasul cu realitatea. Argumentația lasă să se întrevadă, mai mult sugerată, dar îndeajuns de transparent, o explicație mai profundă: excedat de servituțile ideologice impuse de un regim, în esența lui, totalitar (în ciuda epocii de liberalizare), poetul traversează nu o criză de inspirație, ci o criză de conștiință. Această criză trebuie pusă într-un cadru existențial mai larg, al unui parcurs fluctuant, de exaltări, căutări, tatonări, înregimentări și mari deziluzii. După perioada idealistă a anilor '40, poetul vede în comunism regimul unui nou umanism, al democrației și libertății omului și, de aceea, se pune în slujba acestuia, contribuind la edificarea literaturii realist-socialiste. Când înțelege esența lucrurilor, cade în dizgrația regimului și este condamnat la o tăcere de câțiva ani până la al treilea debut, din 1963, cu *Aventuri lirice*. În 1966, privind înapoi și înainte cu luciditatea care îl caracterizează de-a lungul întregii existențe, poetul traversează o criză de conștiință, care îi revelează scrisul ca pe o inutilitate, atâta timp cât acesta este subminat de limitarea exterioară și interioară a libertății creației, de neputința de a spune tot adevărul, de a spune totul în poezie, până la capăt. Confesiunea lui Geo Dumitrescu atestă o atitudine unică în literatura română din epocă, dar și de mai târziu. S-ar putea spune că autorul este puțin defazat. Tăcerea fusese soluția regimului impusă scriitorilor, nu opțiunea acestora. Acum, într-un regim de liberalizare, tăcerea ar putea părea o opțiune anacronică și, mai grav, retragere, abdicare, renunțare. Dar poetul vede lucrurile în complexitatea lor, ajutat de perspectiva istorică și de cuprinderea fenomenului în evoluția lui. Renunțarea la scris este, la el, un gest de onestitate intelectuală, care traduce asumarea ideii de inutilitatea a scrisului când libertatea acestuia este controlată, amenințată, iar creația devine un mod al disimulării, al duplicității, implicând o doză, mai mică sau mai mare, de subversivitate. Renunțarea lui Geo Dumitrescu este un act de conștiință, o atitudine de responsabilitate și de moralitate a scriitorului.

³ Ibid., p. 166

3. *Sensul moral al actului estetic*

În textul *Explicație*, preambul la volumul *Nevoia de cercuri* (1966), poetul face câteva precizări despre placheta *Libertatea de a trage cu pușca* (1946), care proiectează, retrospectiv, o lumină în plus pentru înțelegerea cadrului apariției și a intențiilor autorului. Comentariile de acum ale poetului le continuă pe cele din urmă cu peste douăzeci de ani din textul de întâmpinare: *La prima carte a lui Ion Caraion*⁴, subliniind caracterul protestatar al versurilor scrise la începutul deceniului al cincilea. Unele apăruseră în placheta de debut *Aritmetică* (1941), altele ar fi urmat să apară în volumul *Pelagră* (1943), care nu a mai apucat să vadă lumina tiparului, interzis de cenzură, majoritatea au fost recuperate în volumul din 1946, premiat de Editura Fundațiilor Regale pentru Literatură și Artă. Protestul poetului are, în mod fundamental, un sens moral, îndreptat împotriva războiului și a dictaturii, dar și a literaturii de propagandă, aservită regimului. „Sânt versuri”, spune autorul, „scrise în anii 1940-43, ce poartă, între altele, zvonul unei reacții de inconformism și oroare, de împotrivire și defetism, față de dictatură și de războiul ei odios, față de literatura, de goarnă și cădelniță, care acompania, zelos și festiv, crimele și teroarea fascismului.” Această „șovăitoare experiență lirică juvenilă” se naște din nevoia autorului de a protesta, de a-și exprima dezacordul față de evoluțiile unei lumi în derivă, fiind, în esență, o formă de implicare și de rezistență, un mod de afirmare a demnității conștiinței. În plan estetic, poemele din acești ani dau curs unei înțelegeri specifice a misiunii artei și a rostului poeziei, privesc într-un raport indisolubil cu realitatea. Poezia trebuie să exprime existența imediată, asumând rolul de mijloc de comunicare a realului cotidian, a universului uman în raport cu acesta. Poetul nu se menține în orizontul teoretizării în respingerea gratuității artei, desfășurată prin articolele de presă, ci își aplică viziunea literară, esențial antiestetică, în propria poezie. Este o poezie, care, prin caracterul ei protestatar, de reacție la evenimentele contingente, exprimă un acut spirit critic, generat de șocul întâlnirii dintre idealismul vârstei și realitatea tragică.

Din perspectiva critică asupra lucrurilor, dezvoltată în poezie și în pozițiile de principiu din presă, se naște emblema „negativismului” aplicată tinerilor autori. Poezia critică generează o critică a poeziei și a atitudinii, dar pe criterii morale, și nu estetice. Raportarea „negativistă” la evenimentele din jur comportă riscuri, care, de altfel, nu întârzie să se manifeste: campanii de presă, interzicerea cărților și a revistelor, amenințări, procese, condamnări. Despre resorturile psihologice ale poeziei din această perioadă vorbește, din nou, autorul: „În primul rând, ea rămâne deci... rezultatul unei determinări prin sine, mesajul unei tinere nerăbdări, înfrigurat de nevoia comunicării, a strigătului imediat în căutare de ecou, ceea ce, atunci, putea și era necesar să însemne și un coeficient de participare la vasta operație de reconstituire obștească a speranței și a dorinței de libertate. Dar, nu mai puțin, un mesaj care (deși insuficient orientat, dincolo de limitele antifascismului), acceptând lupta cu conjuncturile, accepta implicit și riscurile ei, eventualitatea tragică a pierderilor și mutilărilor de tot felul, năzuind doar atât, în unele momente grele, să-și păstreze o mână întreagă, liberă, utilă luptei (unii și-au conservat manuscrisele în sticle îngropate în pivniță, ieșind în bătălie cu arme intacte, noi, dar după funeraliile inamicului... – asta e însă e o altă problemă, și anume de estetică!...)”⁵ „Negativistă” fiind, cartea a avut o receptare negativă și un destin pe măsură: în 1943, sub forma plachetei *Pelagră*, a fost respinsă de cenzura militară, acuzată de a fi „bolșevică” și „defetistă”, iar, în 1946, a fost considerată „decadentă”, de „mărunți judecători de circumstanță”, ceea ce a dus la volatilizarea tirajului, oricum redus. Ironia sorții în materie de receptare, în funcție de ideologii, regimuri și interese de moment.

Se pare că spiritul critic al poeziei lui Geo Dumitrescu și al autorului însuși nu a fost confortabil niciunei orânduiri, fie ea de dreapta sau de stânga, totalitare ori democratice. Ceea ce, de altfel, parcursul existențial și poetic al autorului o demonstrează destul de elocvent.

⁴ Revista *Orizont* I, nr. 2, 1 decembrie 1944, p. 10

⁵ Geo Dumitrescu, *Nevoia de cercuri*, București, Editura pentru Literatură, 1966, coperta a II-a

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului "Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077 (Academia Română).

This paper has been developed in the framework of the project "Romanian Culture and European Cultural Models: Research, Synchronization and Sustainability", supported by the Sectorial Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number SOP HRD/159/1.5/S/136077" (Romanian Academy).

Bibliografie

- Biberi, Ion, *Lumea de mâine*, ediția a II-a, Editura Curtea Veche, București, 2001
- Bloom, Harold, *Anxietatea influenței. O teorie a poeziei*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008
- Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității*, Editura Univers, București, 1995
- Călinescu, Matei, *Conceptul modern de poezie*, Editura Eminescu, București, 1972
- Compagnon, Antoine, *Les cinq paradoxes de la modernité*, Paris : Editions du Seuil, 1990
- Cristea, Valeriu, *Domeniul criticii*, Editura Cartea Românească, București, 1975
- Cristea, Valeriu, *A scrie, a citi*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992
- Derrida, Jacques, *Scritura și diferența*, Editura Univers, București, 1998
- Dumitrescu, Geo, *Libertatea de a trage cu pușca*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946
- Dumitrescu, Geo, *Nevoia de cercuri*, Editura pentru Literatură, București, 1966
- Dumitrescu, Geo, București, *Libertatea de a trage cu pușca și celelalte versuri*, Editura Viitorul Românesc, 1994
- Eco, Umberto, *Opera deschisă. Formă și indeterminare în poeziile contemporane*, Editura Paralela 45, Pitești, 2002
- Fauchereau, Serge, *Avant-gardes du XXe siècle : arts & littérature, 1905-1930*, Paris: Flammarion, 2010
- Fauchereau, Serge, *Expresionisme, dada, surréalisme et autres ismes*, Paris: Denoël, 2001
- Filerot, Sergiu, *Reîntâlniri*, București, Editura Cartea Românească, 1985
- Iorgulescu, Mircea, *Al doilea rond*, Editura Cartea Românească, București, 1976
- Iorgulescu, Mircea, *Critică și angajare*, Editura Eminescu, București, 1981
- Ivan, Sorin, *Opera poetică a lui Ion Caraion*, Editura Universitară, București, 2014
- Ivan, Sorin, *A Tragic Poet of the East*, Österreichisch-Rumänischer Akademischer Verein, Wien, 2014
- Jauss, Hans Robert, *Experiență estetică și hermeneutică literară*, Editura Univers, București, 1983
- Leuwers, Daniel, Backès, Jean-Louis, *Introduction à la poésie moderne et contemporaine*, Paris: Dunod, 1990
- Lungu, Alexandru, *Misterul poeziei. Între turnul de fildeș și zgomotul istoriei*, Pitești, Editura Paralela 45, 2003
- Manolescu, Nicolae, *Despre poezie*, Editura Aula, Brașov, 2002
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008
- Manu, Emil, *Generația literară a războiului*, Editura Curtea Veche, București, 2000
- Manu, Emil, *Eseu despre generația războiului*, Editura Cartea Românească, București, 1978
- Micu, Dumitru, *Istoria literaturii române – de la creația populară la postmodernism*, Editura Saeculum I.O., București, 2000
- Mincu, Marin, *O panoramă critică a poeziei românești din secolul al XX-lea*, Pontica, 2007
- Negoïtescu, Ion, *Însemnări critice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1970

- Negoïtescu, Ion, *Analize și sinteze*, Editura Albatros, București, 1976
- Petroveanu, Mihail, *Traietorii lirice*, Editura Cartea Românească, București, 1974
- Piru, Al., *Panorama deceniului literar românesc 1940-1950*, Editura pentru Literatură, București, 1968
- Piru, Al., *Poezia românească contemporană*, I, Editura Eminescu, București, 1975
- Pop, Ion, *Pagini transparente. Lecturi din poezia română contemporană*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997
- Pop, Ion, *Jocul poeziei*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2006
- Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, Fundația Luceafărul, București, 2001
- Richard, Jean-Pierre, *Onze études sur la poésie moderne*, Paris: Éditions du Seuil, 1991
- Sabatier, Robert, *La poésie du XXe siècle, Métamorphoses et modernité*, 3, Paris: Albin Michel, 1988
- Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, I, Ediția I, Editura Cartea Românească, 1974, Ediția a II-a revăzută și completată, Editura Cartea Românească, București, 1978
- Simion, Eugen, *Prefață la volumul Geo Dumitrescu: Aș putea să arăt cum crește iarba*, Editura Eminescu, București, 1989
- Steinhardt, Nicolae, *Între viață și cărți*, Editura Cartea Românească, București, 1976
- Streinu, Vladimir, *Poezie și poeți români*, Editura Minerva, București, 1983
- Ștefănescu, Alex., *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*, Editura Mașina de scris, București, 2005
- Ziare: *Timpul*, *Ecoul*, *România liberă*; Reviste: *Albatros (Bilunar pentru literatură)*, *Vremea*, *Kalende*, *Agora (Colecție internațională de artă și literatură, București, Tiparul Românesc, 1947)*, *Amfiteatru*